

Plijesni i toksini

Drčelić, Marina

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:035841>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRIRODOSLOVNO – MATEMATIČKI FAKULTET
BIOLOŠKI ODSJEK**

PLIJESNI I TOKSINI

MOLDS AND TOXINS

SEMINARSKI RAD

Marina Drnelić
Preddiplomski studij biologije
(Undergraduate Study of Biology)
Mentor: Prof. dr. sc. Anđelka Plenković-Moraj

Zagreb, 2011.

Sadržaj

1. UVOD	3
2. TOKSIKOGENE I POTENCIJALNO TOKSIKOGENE PLIJESNI.....	5
2.1. Rod Aspergillus	5
2.2. Rod Fusarium	7
2.3. Rod Penicillium.....	8
3. MIKOTOKSINI	9
3.1. Aflatoksini	10
3.2. Ohratoksini	11
3.3. Trihoteceni.....	12
3.4. Zearalenoni	14
3.5. Citrinini	15
3.6. Ergotamini	16
3.7. Fumonizini.....	17
3.8. Patulini	17
4. LITERATURA	22
5. SAŽETAK.....	26
6. SUMMARY	26

1. UVOD

Plijesni su mikroskopski, filamentozni pripadnici carstva gljiva (Eumycetes) – Micromycetes. Građene su od razgranatih ili nerazgranatih višestanih niti – hifa. Forma mreže hifa je micelij. Jednostanične, mikroskopski male gljive, nazivaju se kvascima. S obzirom na širok niz korisnih djelovanja plijesni i kvasaca koji je dobro poznat u raznim oblicima industrije, a posebice zbog biosinteze antibiotika, općenito se smatralo da su plijesni korisne ili bar neškodljive (45). Međutim, plijesni su česti patogeni na biljkama i insektima, ali i uzročnici mnogih bolesti u kralježnjaka (Slika 2.). Patogene plijesni mogu prouzročiti dvije vrste oboljenja – mikozi i mikotoksikoze. Kada plijesni parazitiraju na domadaru (npr. životinji), tada kažemo da se radi o mikozi; mikotoksikoza je trovanje organizma ili organskih sustava (npr. dišni sustav, probavni sustav, mokraćni sustav, koža, itd.) sekundarnim metabolitima plijesni, tvarima male molekulske težine (< 400) – mikotoksinima (2).

Najpoznatiji rodovi, unutar kojih se nalaze potencijalno toksikogene vrste plijesni su: *Aspergillus*, *Fusarium* i *Penicillium*. Najčešća biološka i kemijska istraživanja bazirala su se na mikotoksinima: *aflatoksin*, *ohratoksin*, *trihotecen*, *zearalenon* te *citrinin*, *ergotamin*, *fumonizin* i *patulin*.

Mikotoksine se ne može precizno klasificirati. S obzirom na njihovo djelovanje mogu biti podjeljeni na – hepatotoksine, nefrotoksine, imunosupresivne toksine, neurotoksine, citotoksine, fotosenzibilne toksine, estrogene toksine, respiratorni toksini i inhibitori odbijanja i povraćanja hrane (45). Podjela može biti zasnovana na njihovoj kemijskoj ili biokemijskoj strukturi (npr. laktoni, kumarini ili derivati aminokiselina i sl.). Stanišni biolozi svrstavaju ih u generičke grupe – teratogeni, mutageni, kancerogeni i alergeni. No, niti jedna od navedenih klasifikacija nije zadovoljavajuća u potpunosti (4).

Bolesti u ljudi izazvane mikotoksikozama stvaraju mnogo zdravstvenih i gospodarskih problema, koje također snosi društvo u cjelini. Sve se to odražava i na međunarodnu trgovinu i na odnose među pojedinih zemljama, od kojih najviše štete imaju one koje su stjecajem okolnosti upućene na monokulturnu proizvodnju (nerazvijene i zemlje u razvoju) uz primitivna tehnološka rješenja. Istodobno, da bi proizvođači tih zemalja mogli prodavati svoje

proizvode u razvijene zemlje koje štite zakonskim propisima o dopuštenim koncentracijama mikotoksina i sirovinama u hrani (**Slika 1.**), nastaju dodatni troškovi, zbog kojih više ne mogu biti konkurentni na svjetskom tržištu (**8**).

Slika 1. Plijesan *Penicillium* sp. na površini nektarine

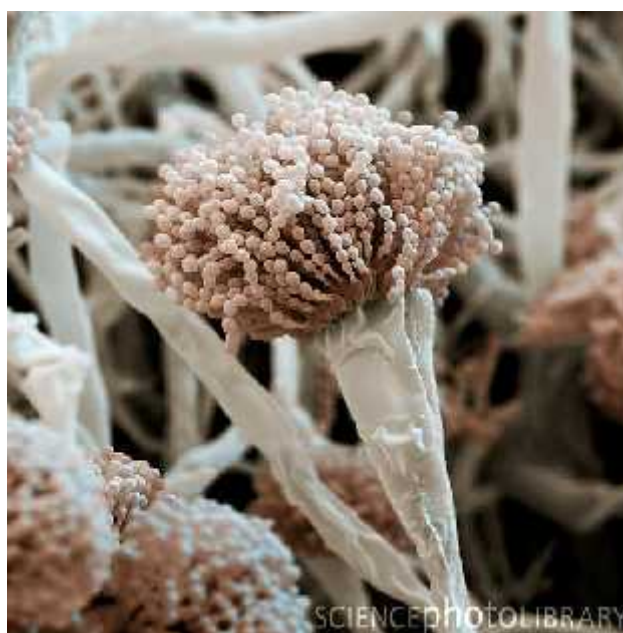
Slika 2. Jagode ubrane prije 7 dana: lijevo - zdrave jagode, desno - pljesnive jagode

2. TOKSIKOGENE I POTENCIJALNO TOKSIKOGENE PLIJESNI

2.1. Rod *Aspergillus*

John Hughes Bennett (1812. – 1875.) – Engleski fizi ar, fiziolog i patolog 1842. godine objavio je znanstveni rad pod naslovom „*On the parasitic vegetable structures found growing in living animals*“ u kojem je prvi opisao patogenost plijesni roda *Aspergillus* kao kao uzro nika aspergiloze - oboljenje plu nog tkiva (e).

Pojam *Aspergillus* obuhva a rod plijesni koje se razmnožavaju nespolnim putem. Morfologija konidifora, jednostavanog ili razgranatog zra ng ogranak hifa, koji nosi nespolne spore – konidije, ima klju nu ulogu pri determinaciji i taksonomiji *Aspergillus* (Slika 3.). Rod *Aspergillus* uobi ajen je i široko rasprostranjena skupina izrazitih aeroba. Vrste unutar roda imaju veliku važnost, kako u prirodnim ekosustavima, tako i u industrijsko – ekonomskom pogledu. Karakterizira ih velika biotehnoška iskoristivost (npr. Proizvodnja izvanstani nih enzima, organskih kiselina itd.).

Slika 3. SEM fotografija; sivo - hife, smeđe - konidiofori izgrađene od lančano vezanih konidija; *Aspergillus fumigatus*

Neke vrste su biljni ili životinjski patogeni. Aspergiloza je naziv bolesti koja zahvaća i životinje i ljude, uzrokovana parazitiranjem plijesni unutar organizma domadara. (Slika 4.). Preduvjet za razvitak sistematskog oboljenja u ljudi je oslabljen imunološki sustav. Pri liječenju se koriste antifungalni lijekovi (5).

Slika 4. Desno plućno krilo zahvaćeno plućnom aspergilozoma

Rod broji više od 185 vrsta, od kojih toksikogenih i potencijalno toksikogenih vrsta postoji oko 20, a neke od njih su: *A. flavus*, *A. nidulans*, *A. rugulosus*, *A. clavatus*, *A. terreus*, *A. stellatus*, *A. ustus*, *A. niger*, *A. tamarisii*, *A. fisheri*, *A. parasiticus*, *A. oryzae*, *A. fumigatus*, *A. versicolor*, *A. ochraceus* itd (30, b).

2.2. Rod *Fusarium*

Taksonomija vrsta unutar roda *Fusarium* nije u potpunosti ustrojena. Razlog tomu su mnogobrojne vrste i varijeteti, utvrđeni relativno nepreciznim promatranjem morfologije organizma, stoga postoji i nekoliko sistematskih podjela (27). U publikaciji „*Die Fusarien*“ H.W. Wollenweber i O. A. Reinking reducirali su broj od 1000 na 184 vrste, unutar kojih su klasificirali 16 grupa, karakteriziranih sličinom biotičkim i abiotičkim imbenicima, kako bi se donekle riješio problem taksonomije (27).

Fusarium vrste široko su rasprostranjene i vrlo značajne u etiologiji bolesti pšenice i kukuruza (9). Te žitarice su najčešće kontaminirane s plijesnima vrsta *F. graminearum*, *F. moniliforme* i *F. culmorum* (9) (Slika 5.).

Slika 5. Lijevo - zdravi klas pšenice, desno - pšenica zaražena s plijesni *F. graminearum*

Mnoge vrste roda *Fusarium* su toksične, a mikotoksini koje produciraju štetni su za životinje i ljude. Neke su kancerogeni, uzrokuju keratitis u ljudi koji nose kontaktne leće, infekcije kože, onihomikoze (gljivične infekcije noktiju šake ili stopala) te višestruke infekcije organa unutar domaćara. Alimentarna toksinosa aleukija – ATA je potencijalno smrtonosna bolest sa simptomima kao što su teško krvarenje, nekrotična angina i depresija koštane srži, a izazvana je konzumacijom žitarica napadnutih plijesnima vrste *F. tricinatum* (27, 30).

2.3. Rod *Penicillium*

Jedan od najpoznatijih rodova plijesni, zahvaljujući otkriću iz 1928. godine, kada je Sir Alexander Fleming proučavao i bakteriju *Staphylococcus aureus*, otkrio kako na nju plijesan *Penicillium notatum* ima antibakterijsko djelovanje. Aktivnu supstancu iz plijesni je nazvao *penicilin (a)*. *Penicilin (-laktamni)* je antibiotik koji se i danas uvelike upotrebljava u medicinske svrhe. Rod *Penicillium* obuhvaća 223 vrste (f).

Značajan je i u prehrambenoj industriji. Sazrijevanje *plavog* i *Roqueforti* sira završava se koncentriranjem i kontroliranjem enzimske aktivnosti plijesni *P. roqueforti* (**Slika 6.**). Ta plijesan koristi se i pri proizvodnji sira *Gorgonzola* (21, 12).

Slika 6. "Plemenita plijesan" na Roqueforti siru

Nepравilnim skladištenjem prehrambenih proizvoda, dolazi do kontaminacije ovom plijesni. Tako, *P. digitatum* najčešće napada citrusno voće, dok *P. expansum* jabuke. *P. digitatum* proizvodi etilen, ubrzavajući sazrijevanje i truljenje voća i povrća (c).

Neke od mikotoksinih vrsta su *P. viridicatum*, *P. commune*, *P. cyclopium*, *P. purpurogenum*, *P. verrucosum*, *P. citrinum* i djeluju nefrotoksično, hepatotoksično, teratogeno i fetotoksično (24). Vrste *P. citreonigrum* i *P. ochrosalmoneum* uzrokuju Shoshkin-Kakke bolest, odnosno akutni kardijalni beri-beri (g).

3. MIKOTOKSINI

3.1. Aflatoksini

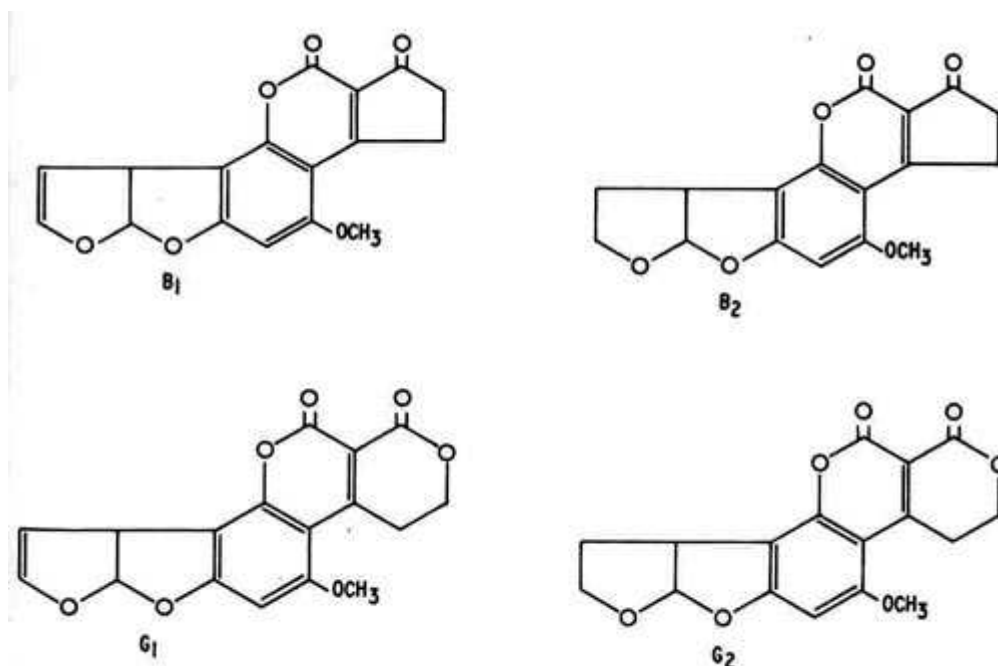
Aflatoksini su istaknuti hepatotoksini i do sad najjači i poznati kancerogeni agensi. Četiri glavna *aflatoksina* su B1, B2, G1 i G2 (**Slika 7.**) (**22**). „Internacionalna agencija za istraživanje tumora“ svrstala je *aflatoksin B1* u 1. skupinu kancerogena (**20**).

Aflatoksine u pravilu produciraju plijesni *Aspergillus flavus* i *Aspergillus parasiticus*, dok rjeđe *Aspergillus bombycus*, *Aspergillus ochraceoroseus*, *Aspergillus nomius* i *Aspergillus pseudotamari* (**4**). Uz rod *Aspergillus*, neke vrste roda *Penicillium* također produciraju ovaj toksin. (**Tablica 1.**) Oboljenja uzrokovana kontaminacijom organizma *aflatoksinom* nazivaju se aflatoksikoze. Akutna aflatoksikoza je smrtonosna, dok kronična uzrokuje tumor, oslabljenje imunološkog sustava i produžena patološka stanja u jedinke (**4**).

Djelovanje na jetru objašnjava se: prodiranjem *aflatoksina* u stanicu i njezinu jezgru, vezivanjem za DNK i inhibicijom polimeraze, zatim smanjenjem sinteze RNK odnosno inhibicije „glasničke“ RNK i triptofan pirolaze. Nakon inhibicije „glasničke“ RNK smanjuje se sinteza proteina. Dulja inhibicija „glasničke“ RNK uzrokuje promjene endoplazmatskog retikuluma (**42**). *Aflatoksin B1* se s enzimima citosola i mikrosoma transferira u nekoliko vrsta metabolita AFL, AFQ, AFM, AFB2a, AFP1 i AFLH1. Transformacija uslijedi u procesima mikrosomalnog i jezgrinog citokrom P-450 sustava. Proces se odvija u jetri. Dok pri transformaciji *aflatoksina B1* u *aflatoksine* Q1 i P1 sudjeluje enzim P-450, pri pretvorbi AFB1 u AFM1 enzim P-448. Proces transformacije prate kemijske promjene vezane uz epoksidaciju, demetilaciju i hidroksilaciju (**48**).

Autoradiografijom markiranog [³HAFB1] na majmunima (*Callithrix jacchus*; eng. marmoset) dokazana je lokalizacija vezivanja toksina u jetri i epitelnim stanicama nazalnoolfaktorne i respiratorne sluznice, zatim u sluznicama nazofarinksa, farinksa, larinksa, traheje i ezofagusa. Posebno je zanimljiv nalaz da se nemetabolizirani AFB1 akumulira u pigmentnim tkivima, što pokazuje njegov afinitet prema melaninu. Ta spoznaja upućuje nadalje na moguću ulogu aflatoksina u nastanku karcinogenoze pigmentiranih tkiva (**19**).

Aflatoksin nije dokazan samo u stožnoj hrani već i u najrazličitijim uzorcima ljudske hrane (grah, soja, kikiriki, kava, kruh, jaja, meso, suhomesnati proizvodi, mlijeko, pačak i u majčinom mlijeku) (**50**). Dokazan je i u različitim vrstama hrane u Hrvatskoj (**13, 28, 32, 35**), Bosni i Hercegovini (**16, 17**), Sloveniji (**22**), Srbiji (**46**) i Vojvodini (**46**). Detektira se u krvi i urinu ovjeka, a letalna doza unesenog toksina u organizam je od 10 do 20 mg (**40**).

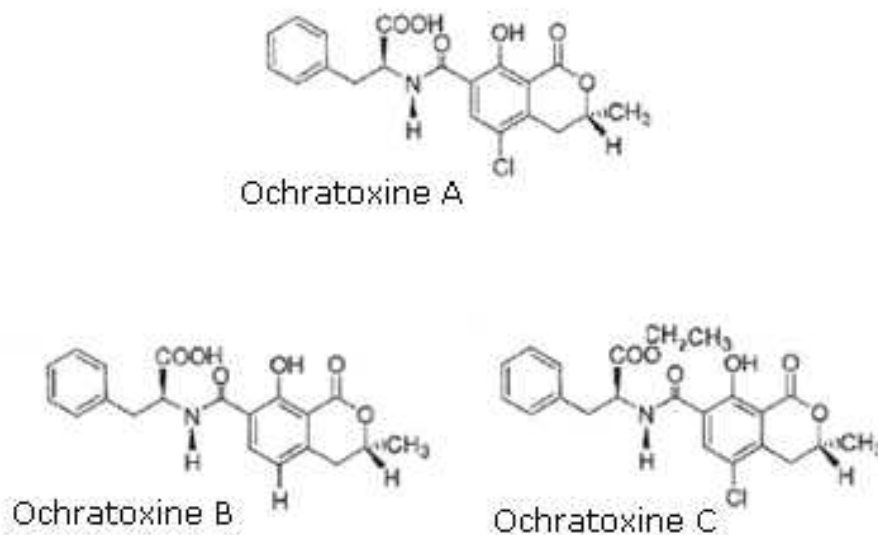
Slika 7. Strukturne formule aflatoksina B1, B2, G1,G2.

3.2. Ochratoksin

Ochratoksin (A, B, C, alfa, beta) su skupina bliskih derivata vezanih za L-betafenilalanin. *Ochratoksin* je izoliran 1965. god. Kada se nije mogla utvrditi me usobna ovisnost izme u tog metabolita i plijesni vrste *A. ochraceus* s nekim boletima životinja. *Ochratoksin A*, koji se naj eš e nalazi u prirodi, proizvod je niza aspergila iz skupine *Ohraceus* (*A. sulphurens*, *A. sclerotiorum*, *A. alliaceus*, *A. melleus*, *A. ochraceus*, *A. ostianus*, *A. petrakii*) i više vrsta penicilija (*P. viridicatum*, *P. frequentanas*, *P. commune*, *P. cyclopium*, *P. purpurogenum*) (Tablica 1.)(1, 25).

Ochratoksin A je nefrotoksi an, ali u ve im koli inama i hepatotoksi an. Osim toga, dokazana je i njegova imunosupresija u peradi. U pokusnih životinja je embriotoksi an i teratogen. Sumnjivo je njegovo tumorogeno djelovanje u tumora bubrežne okapice u ljudi s podru ja endemske nefropatije (balkanska endemska nefropatija) (26). Smatra se da je primarno djelovanje *ochratoksina* izraženo pove anjem peroksidaze lipida mikorizama jetre i bubrega (41).

Ovaj toksin se resorbira iz probavnog trakta; najveći dio se resorbira iz ječuma. *Ochratoxin* se u krvi veže za albumine da bi se putem krvi raspodijelio u tkiva, najviše u bubrege, jetru i žuč. Smatra se da je hepatobilijarni put ekskrecije *ochratoxina* glavni put uklanjanja iz organizma, iako se jedan dio odstranjuje bubrezima i manje mlijekom (15). Oboljenja uzrokovana kontaminacijom organizma *ochratoxinom* nazivaju se ochratoxikoze (3). *Ochratoxin A* je pronađen na pšenici, zrnima kave, zobi, raži, a najčešće na ječmu. Sumnja se da je *ochratoxin* potencijalno prisutan u nekim sortama vina, rađenih od grožđa kontaminiranog s plijesni *Aspergillus carbonarius* (40).

Slika 8 Ochratoxin A, B i C

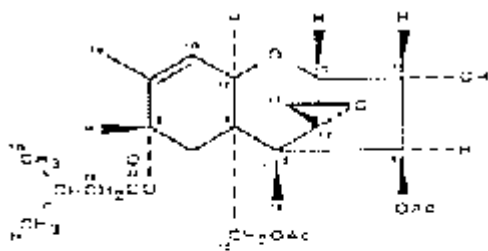
3.3. Trihoteceni

Trihoteceni su složena skupina toksina koje najviše im dijelom proizvode plijesni roda *Fusarium*, *Stachybotrys atra*, *Cephalosporium*, *Dendrodochium toxicum*, *Myrothecium* i *Trichoderma vrsta*. Poteško je u prepoznavanju i dijagnostici trovanja tom skupinom toksina postoje zbog velikog broja toksina i relativno složenih metoda za njihovu identifikaciju. Nadalje i u tome što je njihova toksičnost različita; ista plijesan može tvoriti više vrsta *trihotecena*, pa se u hrani za ljude i životinje istodobno može nalaziti više njih, isto sliče, ali ne i istog djelovanja. Zbog toga su klinička slika ili odgovor organizma na djelovanje

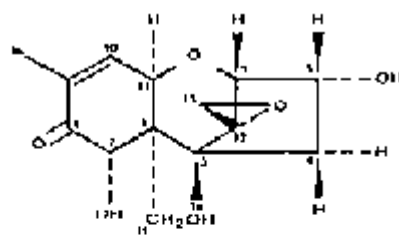
trihotecena različiti i ovisni o vrsti toksina, zatim je li sam ili u kombinaciji s drugim toksinima u supstratu, a dakako, i o količini njihovih pojedinih derivata koji najčešće djeluju aditivno ili sinergički (6). Po kemijskoj strukturi dijele se u skupine A, B, C i D (Slika 9).

Trihoteceni podliježu u organizmu kemijskoj transformaciji u manje toksične oblike *trihotecena* (23). Oni uzrokuju stanja oštećenja i to najčešće onih stanica koje se aktivno dijele (u timusu, limfnim žlijezdama, testisu, crijevima, slezeni) (48).

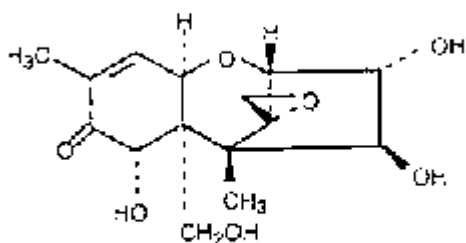
Značajke kliničke slike prilikom trovanja *trihotecenima* mogu se odraziti na nekoliko načina, ovisno o samom toksinu (njegovoj toksičnosti i količini u supstratu koje je životinja uzela), pojedinačnim ili skupnim simptomima: odbijanjem hrane, povraćanjem, tahikardijom, krvavim proljevom, edemima, nekrozom kože i sluznice u kontaktu s njima, destrukcijom hematopoetskog tkiva, leukocita i trombocita, leukopenija (aleukija, trombocitopenija, pomanjkanje retrakcije koaguluma krvi) i živčanim poremećajima (meningealna krvarenja) (10, 11). Ovi simptomi ukazuju na trihotecenotoksikozu. Najmanje toksičan smatra se DON – deoksinivalenol, a najtoksičniji *T-2 toksin* i *DAS*, pa se tako i tretiraju kao *trihotecene* važne u patologiji životinja (3, 14, 18, 36). Neke od vrsta roda *Fusarium* koje produciraju *trihotecene* su: *F. tricinctum*, *F. solani*, *F. scirpi*, *F. avenaceum*, *F. poae*, *F. roseum gibbosum*, *F. nivale* te druge vrste kao *Stachybotrys alternatus*, *Dendrodochium toxicum*, *Trichothecium roseum* (Tablica 1.) (30). U našoj zemlji kemijski je dokazan nalaz *trihotecena* u hrani, žitaricama i sušenim mesnim proizvodima, bilo kao „skin irritating factors“ (32, 34, 37,39). bilo kao *T-2*, *DON*, *NIV*, *DAS* toksini, bilo klinički, s obzirom na simptomatologiju u tijeku trovanja ljudi ili životinja (31).

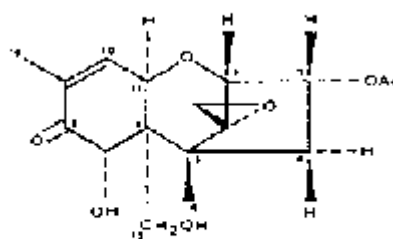
(a) T-2 toxin

(b) Deoxynivalenol

(c) Nivalenol

(d) Deoxynivalenol monoacetate

Slika 9 Trihoteceni

3.4. Zearalenoni

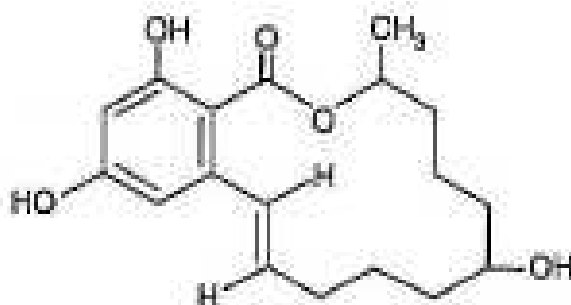
Naj eš i supstrat u kojem se nalazi *zearalenon* je kukuruz kontaminiran s plijesnima vrsta *Fusarium graminearum*, *F. moniliforme*, *F. culmorum* (**Tablica 1.**). Osim u kukuruzu *zearalenon* je s DON-om i NIV-om utvr en i u drugim žitaricama i grahu, ali i u sijenu (**33**).

Zearalenon u početku smanjuje razinu gonadotropina, a zatim luteiniziraju eg hormona, pa je prema načinu djelovanja sličan estradiolu. Svoju aktivnost obavlja vezivajući se najprije s receptorom u citosolu (koji je bjelanevina), a zatim se putem kompleksa receptora hormonske prirode, premješta u jezgre. *Zearalenon* povećava permeabilnost uterusa za uridinsku kiselinu i aminokiseline, a nakon toga povećava se sinteza proteina i nukleinskih

kiselina. Utvrđeno je da *zearalenon* u citoplazmi posjeduje estrogene receptore. U uterusu tretiranih životinja inducira se specifični protein, stoga se povećava nuklearna polimeraza I i II i sinteza proteina. Općenito je aktivnost *zearalenona* posredovana estrogenim receptorima u konačnom ciljnom tkivu, kao i kod estradiola. Uterus ženke štakora vrlo je osjetljiv na *zearalenon*, pa je samo iskorišten kao biološki pokus za njegovo dokazivanje. U štakora *zearalenon* prolazi kroz krvnu barijeru mozga i veže se za estrogene receptore hipotalamusa i hipofize (49).

Koncentracija *zearalenona* smanjuje se u jetri i različita je lokalizacije njegove redukcije od jedne vrste životinja do druge (29). Zearalenonotoksikoza kao kronično trovanje *zearalenonom* ostavlja trajne posljedice na reproduktivnim organima kao degenerativne promjene testisa i atrofije jajnika, sterilitet, pobačaj i smanje broj potomstva (30).

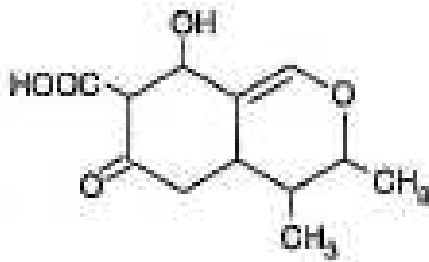
Ako je *zearalenon* naznačen u hrani kojom se hrane životinje, treba ga otkivati i u mesu i proizvodima životinja koje su jele zatrovanu hranu (Slika 10)(43).

Slika 10. Zearalenon

3.5. Citrinini

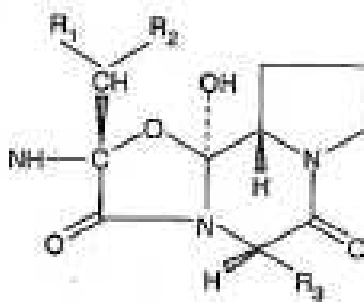
Trovanje toksinom *citrinin* naziva se citrinotoksikoza (Slika 11.). U akutnoj fazi trovanje izaziva vazodilataciju, bronhokonstrikciju i pojačanu mišićnu napetost. Kod superkroničnih i kroničnih intoksikacija zapažaju se različiti stupnjevi hidropične degeneracije i nekroza epitelnih stanica u proksimalnim tubulima bubrega, uz sivožutu diskoloraciju bubrega često su prisutne supkapsularne ciste, te dilatacija kortikalnih tubula. *Citrinin* je nefrotoksin kojeg produciraju toksični spojevi *Penicillium citrinum* i neke druge vrste penicilija i aspergila (Tablica 1.) (24).

Slika 11. Citrinin

3.6. Ergotamini

Ergotamin i *ergotoksin* djeluju na glatke mišiće, sužuju zjenicu, djeluju i ubrajaju se u simpatokolitične tvari. Vrsta *Claviceps* uzrokuje trovanje *ergotaminom* – ergotizam. U akutnom obliku obilježavaju ga gastrointestinalni poremećaji, a zatim depresija i ekscitacija sa znakovima ataksije i klonulacije. Kronična trovanja obilježuju se inapetencijom, povraćanjem, pobaćanjem i analgacijom. Alkaloidi sužuju lumen krvnih žila (vazokonstrukcija) i time izazivaju smetnje u hranidbi tkiva, koje se obilježuju cijanozom i na kraju gangrenom, a paraliziraju i motorne živce inervirane simpatičkim vlaknima. Gangrenozni oblik zahvaća sve udaljene dijelove tijela (24).

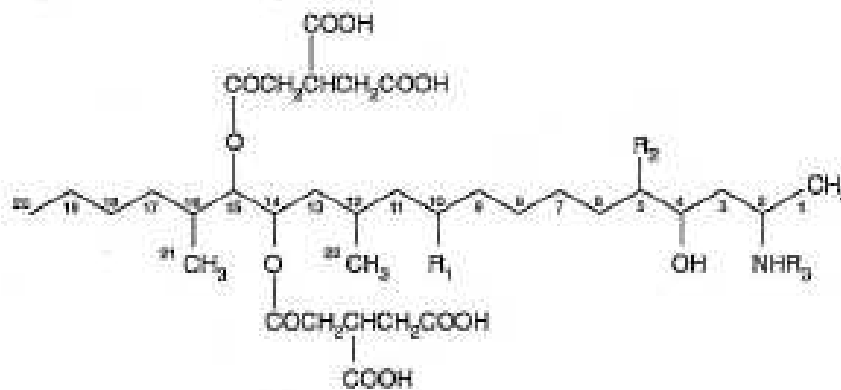
Slika 12. Ergotamin

Među gljivicama koje parazitiraju na biljkama i izazivaju trovanje ljudi i životinja odavno su poznate vrste žiška (ražova gljivica), *Claviceps purpurea*, *C. paspali*, *C. fusiformis* (30). Alkaloidi ergota izolirani su još i iz vrsta plijesni *Aspergillus fumigatus*, *A. clavatus*, *A. nidulans*, *Rhizopus nigricans*, *Penicillium chermesinum*, *P. concavorugulosum*, *P. sozoviae* (Tablica 1.)(30).

3.7. Fumonizini

ELEM (equine leucoencephalomalacia) je specifična životinjska bolest, izazvana fumonozinom B1 i B2. male količine toksina izazivaju encefalomalaciju u kopitaru, a veće i nekrozu jetre, pa su simptomi u početku izraženi kao somnolencije i pomućena svijest. Depresivna stanja prelaze u ekscitaciju – besciljno lutanje, pritiskanje glavom u zid, zapadanje u toničko-kloničke grčeve i uganjanje (30).

Fumonizini su po građi slični sfingozinu, a on je kostur sfingolipida, koji imaju važne funkcije vezane za integritet membrane. Pretpostavlja se da bi zbog sličnosti sa sfingozinom fumozin B1 mogao interferirati s biosintezom sfingolipida ili metabolizmom sfingozina (Slika 13)(30).

Slika 13. Fumonizin

Etiološka povezanost bolesti s pljesnivim kukuruzom rano je dokazana pokusnim hranjenjem konja uzorcima kukuruza koji su već prije izazvali spontana trovanja (44). Tek se 1971. uspjelo dokazati da je u svim slučajevima trovanje bilo u vezi s hranom kontaminiranom pljesni vrste *Fusarium moniliforme* (Tablica 1.) (49).

U Hrvatskoj je *F. moniliforme* izoliran iz kukuruza, pa se ne može a priori odbiti mogućnost stvaranja fumonizina u kukuruzu (38).

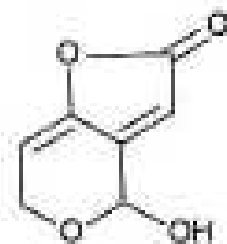
3.8. Patulini

Patulin je toksični metabolit različitih vrsta *Aspergillus* i *Penicillium*. Najčešći proizvođači patulina su vrste penicilija (*P. urticariae*, *P. expansum*, *P. cyclopium*, *P.*

granulosum, *P. claviforme*, *P. melinii*, *P. Novae Zealandiae*, *P. lapidosum*, *P. terreus*, ali i *Byssochlamys nivea* te *A. clavatus*) (**Tablica 1.**).

Patulin inhibira aerobno disanje, utje e na permeabilnost stani n membrane, smanjuje aktivnost adenzin trifosfataze, inhibira acetilkolinesterazu u NaKATP-azu u mozgu.

Cijepanje DNA niza u Hela-stanicama dovodi do aberacije kromosoma (**Slika 14.**) (7).

Slika 14. Patulin

Patulin se esto nalazi na vo u (jabuke) u koje penetrira oko 1 cm od mjesta infekcije i u sokovima u kojima koli ine dosežu do 1000 mg/L, ali ga spontano razgra uju mikroorgnizmi (kvasnice). Predloženo je da se uvedu kontrole na *patulin* i da se on ne smije nalaziti u namirnicama ili hrani za ljude i životinje. Taj toksin još je uvijek jedan od mikotoksina ija mogu a uloga u bolestima nije istražena, nesigurna je i nedokazna. U literaturi se povremeno susre u izvještaji o bolestima životinja izazvanim hranom one iš enom nekim od proizvo a a *patulina* (47).

Tablica 1. Poznatiji mikotoksini i plijesni koje ih tvore

Mikotoksini	Vrste plijesni-proizvođači
aflatoksin	<i>Aspergillus flavus</i> <i>A. parasiticus</i> <i>A. oryzae</i>
alternosen, alternariol	<i>Alternaria alternata</i>
altertaksin	<i>A. tenuis</i>
asperitoksin	<i>Aspergillus flavus</i>
asteltoksin	<i>A. stellatus</i>
ustidiol, autocistin	<i>A. ustus</i>
averantin, averufin	<i>A. flavus</i>
aurasperon	<i>A. fumigatus</i>
ciklopijazonična kiselina	<i>Penicillium cycloptum</i> <i>P. griseofulvum</i> <i>A. flavus, A. oryzae</i> <i>A. tamarit, A. versicolor</i>
citokalazin	<i>A. clavatus</i>
citrinin	<i>Penicillium aurantio-griseum</i> <i>P. citrinum</i> <i>P. viridicatum</i> <i>P. aegyptiacum</i>
citreoviridin	<i>P. citreo-viride,</i> <i>P. ochrosalmoneum</i>
diploidin, diploidol	<i>Diplodia zeae</i>
ergot alkaloidi	<i>Claviceps purpurea</i>
fomopsin	<i>Phomopsis leptostromiformis</i>
fumigaklavin	<i>Aspergillus fumigatus</i>
fumikvinazalin	<i>A. fumigatus</i>
fumitremorgen	<i>A. fumigatus, A. fisheri</i>
fumonizin B ₁ -B ₃	<i>Fusarium moniliforme</i>
fuzarin C	<i>F. culmorum, F. sambucinum</i> <i>F. oxysporum, F. tricinatum</i> <i>F. crookwellense</i>
fuzarenon X	<i>F. crookwellense</i>
fuzarokromanon	<i>F. equiseti</i>

Tablica 2. Poznatiji mikotoksini i plijesni koje ih tvore

Mikotoksini	Vrste plijesni-proizvođači
gliotoksin	<i>A. fumigatus</i>
kojična kiselina	<i>A. flavus</i>
kalvularin	<i>Penicillium sp.</i>
moniliformin	<i>F. moniliforme, F. oxysporum</i> <i>F. proliferatum</i> <i>F. tricinctum, F. nygamai</i> <i>F. reticulatum, F. acuminatum</i>
norsolonična kiselina	<i>Aspergillus parasiticus</i>
otrutoksini	<i>Aspergillus ochraceus</i> <i>Penicillium variable</i> <i>P. nordicum, P. viridicatum</i> <i>P. verrucosum</i>
penicilinska kiselina	<i>P. roqueforti</i> <i>P. aurantiogriseum</i> <i>P. cycloptum, P. viridicatum</i> <i>A. ochraceus</i>
rubratoksin	<i>Penicillium rubrum</i> <i>P. purpurogenum</i>
rugulosin	<i>P. rugulosum</i>
rutrosulfid	<i>P. viridicatum</i>
sekalonska kiselina	<i>P. oxalicum</i>
stemfilitoksin	<i>Alternaria alternata</i>
sterigmatocistin	<i>Aspergillus parasiticus</i> <i>P. luteum, A. nidulans</i> <i>A. rugulosus, A. versicolor</i> <i>Bipolaris sp.</i>
patulin	<i>Penicillium urticae</i> <i>P. expansum</i> <i>Aspergillus clavatus</i>
tenuazonnska kiselina	<i>Alternaria alternata, A. tenuis</i>
tremorgen toksini	
penitrem-tremortin	<i>Penicillium cycloptum, P. pallians</i>
aflatrem	<i>P. crustosum, P. granulatum</i> <i>P. verrucosum, P. canescens</i> <i>P. clavigerum, P. janthinellum</i> <i>Aspergillus flavus</i>
jantitrem	<i>Penicillium janthinellum</i>

Tablica 3. Poznati mikotoksini i plijesni koje ih tvore

Mikotoksini	Vrste plijesni-proizvođači
lolitrem	<i>Acremonium</i> sp.
paksilin	<i>Penicillium paxillii</i>
paspalin, paspalicin, paspalitrem	<i>Claviceps paspali</i>
peritrem	<i>Aspergillus terreus</i>
verukozidin	<i>Penicillium verucosum</i> var. <i>cyclopium</i>
verukulogen	<i>P. verruculosum</i> , <i>A. coespitosus</i>
fumitremorgen	<i>P. paraherquei</i> , <i>P. janthinellum</i> <i>P. pilsarium</i> , <i>Aspergillus fumigatus</i>
triptokvalin A i B	<i>A. clavatus</i> , <i>A. fumigatus</i>
<i>trihoteceni</i>	
deoksinivalenol, T-2	<i>Fusarium tricinatum</i> , <i>F. roseum</i>
trihodermol, roridin, trihodermin, dihidrotecen,	<i>F. scirpii</i> , <i>F. nivale</i> , <i>F. epizphaeria</i> <i>F. equiseti</i> , <i>F. oxysporum</i>
verukarol, ciperitriol, monocetilsolanol, HT-2, T-2, nivalenol, fuzarenon X,	<i>F. culmorum</i> , <i>Trichoderma viride</i> <i>Trichothecium roseum</i> <i>Myrothecium verrucaria</i>
trihotecin, krotocin,	<i>Verticillium dactyloporium</i>
verukarin, satratoksin, vertsporin, vortmanin	<i>Stachybotrys atra</i>
viomelein, vioksantin	<i>Penicillium cyclopium</i> , <i>P. viridicatum</i>
ksantomegnin	<i>P. cyclopium</i> , <i>P. viridicatum</i> <i>Aspergillus sulphureus</i> , <i>A. melleus</i> <i>Trichophyton megynii</i> , <i>T. violaceum</i>
zearalenon, zearalenol	<i>Fusarium graminearum</i> , <i>F. culmorum</i> <i>F. tricinatum</i> , <i>F. crookwellense</i>

4. LITERATURA

1. Abarca, M. L., M. R. Bragulat, G. Sastella, and F. J. Cabanes: Ochratoxin A production by strains of *Aspergillus niger* var. *niger*. *App. Environ. Microbiol.* 60:25650-2652, 1994.
2. Abramson, D., E. Usleber, and E. Maribauer: Immunochemical method for citinin. P. 195-204. *In* M. W. Trucksess and A. F. Pohland (ed.), *Mycotoxin protocols*. Human Press, Totowa, N.J., 2001.
3. Andersen, P. H. W., G. A. H. wells, R. Jackman, M. R. A. Morgan: Ochratoxicosis and ochratoxin A residues in adult pig kidneys- a pilot survey. *Proc. V Meeting on Mycotoxins in animal and human health* (Eds. Moss, M.O., Frank, M.) Guilford Unive. Surrey, 23-29, 1985
4. Bennett, J. W., M. Klich: *Mycotoxins. Revue.*, P. 3, 2003
5. Bennett, J. W.: *An Overview of Genus Aspergillus*, Abs., 2010
6. Bubenik, J. K., G. Lundeen, C. Templeton, W. T. Jr. Woods: Effect on circulatory system, U: *Trichotecene mycotoxicosis: Patho-physiologic effects*. Vol. II (Ed. Beasley, V. R.) CRC, 91-109, 1990
7. Choudhary D. N., G. R. Sahay, J. N. Singh: Effect of some mycotoxins on reproduction in pregnant albino rats. *J. of Food Sc. and Techn. (Mysore)*, 29, 264-265, 1992
8. Council For: Agricultural Science and Technology (CAST): *Mycotoxins: Economics and Health risks*, Report 116, 1989.
9. Josić J., K. Vrandečić, B. Svitlica: *Fusarium vrste izolirane s pšenice i kukuruza u istočnoj Hrvatskoj*. Abs. 2003
10. Gentry, P.A., M. L. Cooper: Effect of intravenous application of T-2 toxin on the coagulation of blood in sheep. *Am. J. Vet. Res.* 44, 741-746, 1983
11. Gentry, P.A., M. L. Ross, P. K.C. Chan: Effect of T-2 toxin on the haematological and the parameters of serum enzymes in cattles. *Vet. Hum. Toxicol.* 26, 24-28, 1984
12. Gobetti M., R. Burzigotti, E. Smachchi, A. Corsetti, M. De Angelis: *Microbiology and Biochemistry of Gorgonzola cheese during ripening*. Abs. 1998
13. Halt, M., M. Šutić: Zastupljenost gljiva koje proizvode aflatoksin na žitaricama i nekim njihovim prerađevinama slavonsko-baranjskog područja. *ANUBiH LX/10*, 47-54, 1982

14. Harvey, R. B., L. F. Kubena, W.E. Huff, D. E. Currier, T. D. Phillips: Effects of aflatoxin, deoxynivalenol and their combinations in the diets of growing pigs. *Am. J. Vet. Res.* 50, 602-607, 1989
15. Harvey, R. B., M. H. Elissalde, L. F. Kubena, E. A. Weaver, D. E. Corrier, B. A. Clement: Immunotoxicity of ochratoxin A to growing gilts. *American J. of Vet. Res.* 53, 1966-1970, 1992
16. Hlubna, D., L. Ožegovi : Rezultati istraživanja mikotoksina (aflatoksina zearalenona i ochratoxina A) u Bosni i Hercegovini. ANUBiH LX/10 65-70, 1986
17. Hlubna, D.: Istraživanje aflatoksina na žitaricama i grahu na području endemske nefropatije u Semberiji ANUBiH LX/10, 81-86, 1982
18. Hoerr, F. J., W. W. Carlton, B. Yagen: Toxicity of T-2 toxin and diacetoxyscirpenol in combination in boiler chicken. *Fd. Cosmet. Toxic.* 19, 185-188, 1981
19. Huff, W. E., J. A. Doerr, P.B. Hamilton: Decreased fragility of bones in aflatoxicosis and ochratoxicosis. *Poultry Sci.* 56, 1724, 1977
20. International Agency for Research on Cancer: The evaluation of the carcinogenic risk of chemicals to humans. IARC Monograph Supplement 4. International Agency for Research on Cancer, Lyon, France. 1982
21. Kirsella J. E., D. H. Hwang, B. Dwivedi: Enzymes of *Penicillium roqueforti* involved in the biosynthesis of cheese flavor. *Abs.*, 2009
22. Klemenc, N., J. Žust, A. Vengušt, P. Vospernik: Etiologija mikotoksikoza kod domaćih životinja u Sloveniji. ANUBiH LXXX/12 43-50, 1986
23. Kobayashi, J., T. Horikoshi, J. C. Ryu, F. Tashiro, K. Ishii, Y. Ueno: The cytochrome P-450-dependent hydroxylation of T-2 toxin in various animal species. *Food Chem. Toxic.* 25, 539-544, 1987
24. Krogh, P., E. Hasselager: Study of Fungal Nephrotoxicity, *Royal Vet. Agric. Coll. Copenhagen, Yearbook*, 198-214, 1969
25. Kuiper-Goodman, T., P. M. Scott: Risk assessment of mycotoxin ochratoxin A. *Biomed. and Environ. Se.* 3, 179-248, 1989
26. Manolova, Y., G. Manolov, L. Parvanova, T. Petekova-Bocharova, M. Castegnaro, I. N. Chernozemsky: Induction of characteristic chromosomal aberrations, particularly X-trisomy, in cultured human lymphocytes treated by ochratoxin A, a mycotoxin implicated in Balkan endemic nephropathy. *Mutation Res.* 231, 143-149, 1990

27. Nelson P. E., M. C. Dignani, E. J. Anaissie: Taxonomy, biology and clinical aspect of *Fusarium* species. Abs., P. 479-504. 1994
28. Nemani , A., V. Brlek, D. ramljak, D. Mateši : Nalazi mikotoksina u krmivima i krmnim smjesam za ishranu peradi. ANUBiH LXXX/12, 51-58, 1986
29. Olsen, M., K. H. Kiesling: Differences in speciesin ability of reduction zaeralenone in subcellular liver fractions in female animals. Acta. Pharmac. Tox. 52, 287-291, 1983
30. Ožegovi L., S. Pepeljnjak: Mikotoksikoze. Školska knjiga, Zagreb, P. 13., 113-118, 154, 180, 190-191, 222., 1995
31. Ožegovi , L., D. Hlubna: Mikotoksini u ishrani svinja. Zbornik radova. Vet. Institut, IV, V, VI, 1, 33-48, Novi Sad, 1979-1981
32. Pepeljnjak, S., I. Balzer: Pregled mikoloških i mikotoksikoloških istraživanja sa nefropati nog i anefropati nog podru ja Hrvatske. ANUBiH LX/10, 75-80, 1982
33. Pepeljnjak, S., Y Ueno, T. tanka: Mycological situation and occurence of fusariotoxins in cereals from endemic nephtophaty region in Croatia. Microb. Alim. Nutr. 10, 191-197, 1992
34. Pepeljnjak, S., Y. Uneo, T. Tanaka: Mycological situation and occurance of fusario-toxins in cereals from endemic nephrophyty region in Croatia. Microb.-Alim.-Nutr. 10, 191-197, 1992
35. Pepeljnjak, S., Z. Cventi : Mikološka i mikotoksikološka kontaminacija žitarica na podru ju SR Hrvatske. AUBiH LXXX/12, 29-42, 1986
36. Pepeljnjak, S., Z. Cvetni : Mikološka i mikotoksikološka kontaminacija žitarica na širem anefropati nom prostoru SR Hrvatske. ANUBiH LXXX/12, Sarajevo, 29-41, 1986
37. Pepeljnjak, S.: Trichotecene problems in Yugoslavia. U: Trichotecens:chemical, biological and toxicological aspects (Ed. Ueno, Y.) Kodanasha LTD, Tokyo, Elsevier, Amsterdam Oxsford, New York, Tokyo, 265-272, 1983
38. Pepeljnjak, S.: U estalost i održivost T-2 toksina u prirodnim uvjetima. ANUBiH 1447-54, 1989
39. Pepeljnjak, S: U estalost i održivost T-2 toksina u prirodnim uvjetima. ANUBiH LXXXIX 14, 47-54, 1989
40. Pitt, J.I.: Toxigenic fungi: which are important? Med. Mycol. 38(Suppl. 1):17-22. [Medline], 2000
41. Rahimtula, A. D., j. C. Bereziat, V. Bussachini-Griot, H. Barasch.: Lipidi peroxydation as possible cause of ochratoxin A toxicity. Biochem. Pharmacol. 37, 4469-4477, 1988
42. Ruff, M. D., R.D. Wyatt: Influence of dietary aflatoxin in severity E. acervulina infection in broiler chicken. Avian Dis. 22, 471-480, 1980

43. Sawinski, J., A. Halasz, A. Vanyi, N. Borbiro, G. Macsai: Serthesus mikotoxin tartalmanak vizsgalata. Elelmmezesi Ipar. 43, 298-299, 1989
44. Scott, P. M., H. K. Abbas, C. J. Mirocha, G. A. Lawrence, D. Weber: Formation of moniliformin by *Fus. Sporotrichoides* and *Fus. Culmorum*. *Appl. Env. Microbiol.* 53, 196-197
45. Scott, P. M.: Detection of Mycotoxins in food, *Development in food Microbiology*, 4, 47-76, Elsevier Applied Sci., 1988
46. Šuti , M., D. Pantovi , B. Kordi , S. Mati , O. Ljuševi : Aflatoksini u hrani i hranivima. *ANUBiH LX/10*, 63-74, 1982
47. Taniwaki, M. H., C. J. M. Hoender Boom, A. De A. Vitali, M. N. U. Eiroa: Migration of patulin in apples. *J. of Food Protect.*55, 902-904, 1992
48. Ueno, Y.: Mode of action of trichotecens. *Pur Appl. Chem.* 49, 1737-1745, 1977 Ueno, Y.: the toxicity of mycotoxins. *CRC Critical Reviews in Toxicology*, 14, 99-113, 1988
49. Wilson, B. J., R. R. Maronpot: Causative fungus of leucoencephalomalacia in equine animals. *Vet. Rec.* 88, 484-486, 1971
50. Zarba, A., C. P. Wild, A. J. Hall, R. Montesano, G. J. Kudson, J. B. Groopman: Aflatoxin M1 in human breast milk from the Gambia, West Africa, quantified by combined monoclonal antibody immunoaffinity chromatography and HPLC. *Carcinogenesis*, 13, 891-894, 1992

- a) <http://inventors.about.com/od7pstartinventions/a/Penicillin.htm>
- b) <http://microbewiki.kenyon.edu/index.php/Aspergillus>
- c) <http://mikrobewiki.kenyon.edu/index.php/Penicillium>
- d) <http://sciencephoto.com>
- e) <http://www.aspergillus.org.uk/updates/newsletterJuly2008.html>
- f) <http://www.esf.edu/centereis/airqualiti.htm>
- g) <http://www.fao.org/docrep/x5036E08.htm>
- h) <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC358338/>

5. SAŽETAK

Odavno je poznato štetno djelovanje gljivica. One mogu izravno utjecati na organizam ljudi i životinja kao paraziti, izazivaju i bolesti poznate pod imenom mikoze. Međutim, neke vrste plijesni djeluju u određenim uvjetima štetno na čovjeka i životinje toksinima koji tvore u procesima svog metabolizma. Takve toksične supstancije nazvane su mikotoksini, a bolesti izazvane njima mikotoksikoze. Mikotoksikoze su, dakle alimentarna trovanja ljudi i životinja toksičnim proizvodima plijesni – mikotoksinima.

Većina plijesni koje uzrokuju kvarenje uglavnom su aerobi. Plijesni iz roda *Aspergillus*, *Fusarium* i *Penicillium* produciraju mikotoksine (*aflatoksin*, *ohratoksin*, *trihotecen*, *zearalenon* te *citrinin*, *ergotamin*, *fumonizin* i *patulin*) koji se često dovode u vezu kao uzročnici mnogih kroničnih bolesti (karcinom jetre, uterusa i jednjaka, razne ataksije i tremorgenji, alergije i astme). Rasprostranjenost plijesni je vrlo široka (prehrambeni proizvodi – meso, voće, povrće, žitarice, kruh; ali i u zraku), stoga predstavlja kako zdravstvene, tako i gospodarske probleme.

Na temelju istraživanja mikotoksina, vlade mnogih razvijenih zemalja reduciraju ili potpuno zabranjuju uzgoj, uvoz i produkciju kontaminiranih produkata, u svrhu očuvanja zdravlja i kvalitete života ljudi i životinja.

6. SUMMARY

Harmful effects of fungi have been known for a long time. They can directly affect the health of humans and animals as parasites, causing disease known as mycosis. However, some types of mold in certain conditions are harmful to human and animal by forming toxins as the product of their metabolism. Such toxic substances are called mycotoxins, and disease caused by them is called mycotoxicosis. Mycotoxicoses are therefore alimentary poisoning products of toxic mold – mycotoxins, for humans and animals.

Most of the molds that cause spoilage are generally aerobes. Molds of the genus *Aspergillus*, *Fusarium* and *Penicillium* produce mycotoxins (*aflatoxin*, *ochratoxin*, *trichothecenes*, *zearalenone* and *citrinin*, *ergotamine*, *fumonisin* and *patulin*), which have been connecting to the cause of many chronic diseases (cancer of the liver, uterus and esophagus, various ataxia and tremorgenic, allergies and asthma).

The distribution of mold is very wide (food products - meat, fruits, vegetables, cereals, bread, and also in the air), which are huge health and economic problems. Based on studies of mycotoxins, the governments of many developed countries reduce or completely prohibit the cultivation, importation and production of contaminated products in order to save the health and quality of life of people and animals.